

A formalizált közösségekben való részvétel motivációi és a tényleges tagság ellentmondásai

A társadalom egészséges működésének elengedhetetlen feltétele a formalizált közösségek, szervezetek, egyesületek megléte, amint azt számos elméleti és empirikus munka bemutatta és alátámasztotta. Az ember mint társas lény igényli a közösséget, a közösségi kapcsolatokat. Nemcsak az egyén számára, de a társadalom szempontjából is számos előnnyel jár az egyének közösségi részvétele. Minél többen járnak klubokba, egyesületekbe, közösségekbe, annál inkább erősödnek az emberek közötti érzelmi és információs hálók, valamint annál több bizalom és együttműködési készség halmozódik fel a társadalomban (Putnam 2006). A formalizált közösségek fontos szocializációs ágensek, melyekben az elsajátított képességek és tudás a civil tudatosság kifejlődéséhez vezet. Az aktív részvételen alapuló demokrácia működéséhez feltétlenül szükséges az öntudatos polgárok megléte, akik ilyen formalizált közösségekben, szervezetekben is elsajátíthatják az ehhez szükséges viselkedésmódokat, értékeket, normákat (Nárai 2004).

Minden ember természetes igénye, hogy közösségi kapcsolatokat létesítsen, de – mint azt korábbi kutatások mutatják – a kedvezőbb életfeltételekkel rendelkezőkre jobban jellemző ez az igény (Utasi 2002). A maslow-i egymásra épülő szükségletek modellje is erre enged következtetni, hiszen a tágabb közösségi kapcsolatok szükséglete, a közéletiség iránti igény csak akkor kap teret, ha az alapvető létfeltételek biztosítottak (Maslow 1954, idézi Utasi 2009). A szűk életfeltételek között élők többsége számára a család elégíti ki a közösségi igényt, az életfeltételek javulásával azonban egyre fontosabbá válnak a hobbi-közösségek, érték-közösségek, klubok. A tapasztalatok is azt mutatják tehát, hogy az életfeltételek tágulásával párhuzamosan szélesedik a különböző közösségek iránti vágy (Utasi 2008).

Amikor közösségekről beszélünk, különbséget kell tennünk a formalizált és az informális közösségek, magántársaságok között. Max Weber meghatározása szerint közösségi kapcsolatok akkor jönnek létre, amikor több személy cselekvése értelmi tartalma szerint egymásra irányul. A közösségi kapcsolatok tartalma – úgy, mint a cselekvése – négyféle lehet: tradicionális, emocionális, értékracionális és célracionális (Weber 1987). A különböző motivációk alapján formálódó közösségek további fontos jellemzője a „mi-tudat”, a közösségi identitás, amely lehetővé teszi, hogy a közösség tagjai egymáshoz igazítsák cselekvéseiket, és megerősödjön az egymás iránti szolidaritás (Hankiss 2004).

Vegyük sorra, miben különböznek a formalizált és az informális közösségek. A tradicionális és emocionális tartalmak inkább a családi, baráti kötelékeken alapuló informális közösségekre jellemzők, ezekben a hálózatokban erős a bizalom és a szolidaritás. A formális vagy formalizált közösségek működését és fennmaradását többnyire valamilyen érték vagy cél vezérli, ezzel szemben az informális közösségek esetében nem beszélhetünk egy a közösség tagjai számára nyilvánvaló célról, ami miatt az adott közösség létrejött. Egy baráti vagy szomszédsági kör fogalmazhat meg ideiglenesen, ad hoc módon célokat, az azonban nem határozza meg a működést, a kö-

zösség önmagáért van. A formalizált közösségek sokféle cél elérése érdekében szerveződhetnek, ilyen lehet például jótekonysági cél, vagy akár az együtt mozgás, sportolás öröme. A formalizált közösségek működésének vannak szabályai, több-kevesebb rendszeresség, szervezettség jellemzi, míg a baráti összejövetelek többnyire rendszertelenek, és ad hoc módon szerveződhetnek. A formális közösségeket bizonyos, írásban lefektetett vagy szóbeli megállapodáson alapuló szabályok irányítják. Míg az informális csoportnak számító családi közösségbe beleszületik az egyén, nem pedig választás kérdése, addig a formalizált közösségekben való részvétel egyéni döntés eredménye.

A formalizált közösségek céljai és értékei nagyon különbözőek lehetnek. A nagyipari fejlődés előtt Magyarországon elsősorban tradicionális értékek, normák mentén szerveződtek közösségek, a piacgazdaság kialakulásával azonban felbomlottak ezek a tradicionális kötelékek, erodálódtak a régi értékek, normák. A tradicionális értékekkel szembehelyeződtek a posztmodern, individualisztikus értékek, melyek a közösség helyett az egyént helyezik a fókuszba. A piacgazdaság működési elvéhez igazodva elsődleges értékke vált az egyéni siker, anyagi előnyök megszerzése, önmegvalósítás, stb. (Füstös–Szakolczai 1994). A tradicionális közösségek felbomlásával azonban nem szűntek meg a közösségek, hanem más alapokon szerveződtek újjá. Ezek lehetnek egyrészt individualisztikus értékek, melyek elsősorban az egyén valamilyen igényét, szükségletét elégítik ki. Ugyanakkor az is tapasztalható, hogy a globalizáció hatására felerősödött az univerzális értékek – mint a béke és a szolidaritás – megőrzésének igénye, így egyre több nemzetek felett átvéelő szervezet épül ezeknek a megóvására, gyakorlására. Az emberekben továbbra is élnek a tradicionális szolidaritás-értékek, melyek leginkább természeti vagy emberek okozta katasztrófák esetén, felerősödve kerülnek felszínre (Utasi 2009). Az individualizáció tehát nem a tradicionális értékek eltűnését jelenti, hanem azt, hogy ezek kevésbé jelentenek közösségszervező erőt.

Az eltérő céllal rendelkező közösségekhez az emberek különböző okok miatt csatlakozhatnak. Miben különbözik a formalizált közösségek céljai és a csatlakozás motivációi? Egy közösség célja lehet kinyilvánított, esetleg írásban rögzített, amiért a tagok együttesen lépnek fel és cselekvéseik során ezt a célt tartják szem előtt. A célok tehát a közösség egésze szempontjából értelmezhetők, a motivációkat azonban csak az egyének szemszögéből lehet megvizsgálni. A közösségekhez való csatlakozásnak mindenki számára egyedi oka van, ami összecsenghet az adott közösség, szervezet egyesület céljával, de nagymértékben különbözhet is tőle. Egy természetvédő egyesülethez például nem csupán a természet iránti elkötelezettsége miatt csatlakozhat valaki, hanem azért is, hogy emberek között legyen, vagy hasznosan töltsen az idejét. A motivációk száma és tartalma egyénenként változó lehet, a csatlakozás okai között pedig elkülöníthetők tradicionális, kollektivistikus (valamilyen tradicionális értékhez kötődők, illetve a közösség érdekeit szolgálók) és individualisztikus (melyek az egyén szükségleteiből és igényeiből indulnak ki) jellegűek.

E tanulmányban két tényezőre fókuszálok: a formalizált közösségekben való részvételre és a csatlakozás motivációira. Megvizsgálom, hogy milyen mértékű a formalizált közösségi tagság Magyarországon, és milyen jellegű közösségek életében vesznek legtöbbször részt. A közösségi kapcsolatokkal nem rendelkezők kiesnek a közösségek által biztosított szolidaritáshálókból, valamint a társadalom tagjaihoz való kötődéseik is gyérek. Elemzésemben arra is választ kerestem, hogy mi idézi elő a közösségi élettől való távolmaradást, mi jellemzi azokat, akik nem tagjai formalizált közösségeknek. Dolgozatom másik fókuszpontját a csatlakozás motivációi jelentik. Mennyire motiváltak az emberek arra, hogy részt vegyenek egy közösség életében, és milyen mértékű a közösségi igény? Tartalmilag mely főbb motivációk vezérlik az embereket arra, hogy formális közösségekhez, szerveze-

tekhez, egyesületekhez csatlakozzanak? Mennyire koherensek ezek a motivációk? Amint arra korábban rámutattam, az értékek szintjén elmozdulás figyelhető meg az individualisztikus értékek felé. Tapasztalható-e ugyanez az elmozdulás a motivációk terén is? Van-e különbség a kollektivistikus és individualisztikus motivációk „erejében”, azaz mely okok ösztönzik jobban a tagságot?

Módszertan

Az elemzést a Közösségi kapcsolatok című kutatás adatbázisán végzem. Két függő változót vizsgáltam: az egyik a formalizált közösséghez csatlakozás motivációit, a másik a tényleges közösségi tagságot kívánta feltárni.

A motivációk feltérképezésére 15 item esetében kellett megmondaniuk a megkérdezetteknek, hogy az adott ok miatt csatlakoznának-e egy közösséghez, szervezethez, egyesülethez. Az okokat tartalmuk szerint sokféleképpen lehet csoportosítani. Dolgozatomban alapvetően a kollektivista-individualisztikus dimenzió mentén osztottam csoportba a motivációkat. Kollektivista motivációk alatt azokat értem, melyek egy szűkebb vagy tágabb közösség javára irányulnak, nem pedig közvetlenül az egyént szolgálják. Ezek között találunk altruisztikus motivációkat (a szegények és hátrányos helyzetűek megsegítése), valamint racionális megfontolásból fakadókat (a természet, állatvilág értékeinek megóvása, lakóhely segítése, társadalmi vagy politikai változás elősegítése). Individualisztikus motivációknak azokat nevezem, melyek az egyéni szükségletekből (önmegvalósítás, szabadidő hasznos eltöltése, szórakozás, emberekkel való találkozás), belső vagy külső indíttatásból fakadnak (kötelességérzet, környezet elvárása), illetve az egyén számára közvetlenül jelentenek hasznot (anyagi előny, társadalmi elismertség). Két motivációt külön kategóriába soroltam, mert véleményem szerint a fenti dimenziók mentén nem értelmezhetők egyértelműen, ezek a vallásos hit és a hazaszeretet, melyeket a tradicionális értékvezérelt motivációkhoz soroltam.

Motivációk típusa	Motivációk
Kollektivistikus - Közösségi haszon	Szegények és hátrányos helyzetűek segítése
	Természet, állatvilág értékeinek megóvása
	Segíteni a lakóhelynek, közvetlen környezetnek
	Társadalmi vagy politikai változást elősegíteni
Individualisztikus - Egyéni haszon	Anyagi előnyök megszerzése
	Társadalmi elismertség
	Önmegvalósítás
	Szórakozás, örömforrás
	Szabadidő hasznos eltöltése
	Emberekkkel találkozni, emberek között lenni
	Kötelességérzet, erkölcsi kötelesség
	Környezet elvárása, pozíció miatt
Tradicionális érték	Vallásos hit
	Hazaszeretet

7. táblázat. Motivációk kategorizálása

Az elemzés során ezt a csoportosítást szem előtt tartva megvizsgálom, hogy az emberek inkább kollektivistikus vagy individualisztikus közösségi motivációkkal rendelkeznek-e. Megfigyelhető-e, hogy bizonyos csoportok

inkább kollektivisták, mások pedig inkább individualisztikus motivációk miatt csatlakoznának egy formális közösséghez?

A másik változó a közösségi tagságra irányult. A megkérdezetteknek 25 különböző tartalmú, célú közösséget, szervezetet soroltak fel, és azt kérdezték meg, hogy a válaszadók részt vesznek-e aktívan tagként vagy passzívan, nem tagként az adott közösségben. A felsorolt közösségeket céljuk, illetve szerveződési elvük szerint a következőképpen soroltam kategóriákba (bár sokféleségük miatt nehezen csoportosíthatók):⁶⁶

Közösség típusa	Közösségek
Jótekonysági	Természet- és környezetvédelmi
	Állatvédelmi
	Emberjogi
	Békemozgalmi
	Egészségvédő, gyógyító
	Hátrányos helyzetűeket segítő
	Egyéb jótekonysági
Érdekvédelmi	Nőmozgalmi
	Roma érdekvédelmi
	Homoszexuális érdekvédelmi
	Nemzetiségi, etnikai
Szakmai	Szakmai egyesület
	Szakszervezet
	Tudományos társaság
Hobbi	Kulturális, művészeti
	Sportegyesület
	Hagyományőrzők
	Más hobbi-közösség
Korspecifikus	Idősek közössége
	Ifjúsági egyesület
Egyéb	Szülői munkaközösség
	Vallási közösség
	Politikai szervezet, párt
	Helyi, települési közösség
	Közösen gazdálkodók

8. táblázat. Közösségek kategorizálása

Elemzés

A formalizált közösségi tagság

A közösségi tagságra irányuló motivációk és a tényleges közösségi tagság között jelentős eltérés mutatkozik. Amint arra más kutatások is rámutattak, a formális közösségi, szervezeti, egyesületi tagság alacsony szintű, még úgy is, ha nem teszünk különbséget az aktív és passzív tagok között, hanem őket összevonva különböztetjük meg a nem tagoktól. A következő táblázatban láthatjuk, hogyan oszlanak meg a megkérdezettek a közösségi tagság szempontjából.

⁶⁶ Természetesen a felsorolt közösségek más szempontok alapján is csoportosíthatók, a könnyebb értelmezhetőség kedvéért az alábbi kategorizálást végeztem el.

	N	Százalék (%)
Nem tartozik közösségbe	751	71,4
Egy közössége tartozik	159	15,1
Kettő vagy annál több közösségbe tartozik	141	13,4
Összesen	1051	100,0

9. táblázat. A formalizált közösségekben tagok aránya

A minta mintegy háromnegyede nem vesz részt egy közösség életében sem, vagyis magas a formalizált közösségekben kívüliek aránya; akik valamilyen formalizált közösségi tagsággal rendelkeznek, többnyire csak egy közösségbe tartoznak.

Az alábbi táblázat azt mutatja, milyen jellegűek, milyen céllal, szerveződési elvvel rendelkeznek azok a közösségek, melyekhez a közösségi tagsággal rendelkezők közül legtöbben kötődnek.

	Résztvevők (%)	N
Vallási közösség	8,4	1050
Sportegyesület, klub	6,7	1049
Szülői munkaközösség, iskolaszék	4,0	1050
Más hobbi-közösség	3,7	1044
Természet- és környezetvédelem	3,6	1049
Állatvédelmi	3,4	1049
Szakszervezet	3,4	1050
Kulturális, művészeti közösség	3,2	1050
Szakmai egyesület, klub	3,2	1050
Egészségvédő, gyógyító közösség	3,1	1048
Hátrányos helyzetűeket segítő	2,9	1047
Hagyományörzők, nemzettudatot ápolók	2,7	1047
Ifjúsági egyesület, klub	2,6	1050
Idősek közössége, klubja	2,3	1050
Más jótékonyági közösség	2,3	1048
Helyi, települési közösség	2,3	1049
Tudományos társaság	1,9	1050
Egyéb közösség	1,5	1010
Politikai szervezet, párt	1,3	1048
Nőmozgalmi	1,2	1049
Emberjogi mozgalom	1,0	1046
Roma érdekvédelmi	1,0	1049
Békemozgalmi	1,0	1048
Közösen gazdálkodók, vállalkozók	1,0	1050
Nemzetiségi-etnikai	0,6	1047
Homoszexuális érdekvédelmi	0,4	1050

10. táblázat: Részt vesz-e a következő tevékenységeket végző közösségek életében?

A táblázatban azt láthatjuk, hogy a közösségi tagsággal rendelkezők közül legtöbben vallási közösségbe tartoznak, vagy sportegyesület, klub életében vesznek részt. Azon túl, hogy Magyarországon a szekularizáció még talán nem tapasztalható olyan nagymértékben, mint Európa más országaiban, a vallási közösségi tagság többfé-

leképpen értelmezhető: tagként tarthatja számon magát az is, aki csak „formálisan” tag. A közösségi kötődések közül második helyen szereplő sportegyesületekben már nehezebben értelmezhető a passzív tagság.

A fenti két közösséget követő blokkban vegyesen találhatók hobbi, szakmai és jótékonyági szervezetek. Feltűnő a szülői munkaközösségekben résztvevők viszonylagosan magasabb aránya. Úgy tűnik, hogy ez a formalizált közösségi forma sok, gyermekéért felelősséget vállaló szülő számára jelent lehetőséget a közösségi tevékenységre, és így integrációs erőt is biztosít. Érdekes lenne megvizsgálni, hogy milyen jellemzőkkel írhatók le a szülői munkaközösségben tevékenykedők, az alacsony elemszám azonban erre ezen az adatbázison nem ad lehetőséget. A korszpecifikus klubokban és főleg az érdekvédelmi szervezetek életében alacsony a részvétel.

Úgy tűnik tehát, hogy jobban ösztönzik a tagságra az embereket azok a közösségek, melyek jótékonyágon alapulnak, vagy egyéni igényeket, szükségleteket szolgálnak ki.

A formalizált közösségeken kívüliek jellemzői ⁶⁷

A csoporttagsággal rendelkezők és a formalizált közösségekben nem résztvevők között a főbb társadalmi, demográfiai jellemzők mentén a következő eltérések rajzolódnak ki. Nemek szerint nem találunk különbséget, vagyis sem a nők, sem a férfiak nem kötődnek jobban vagy kevésbé közösségekhez. Az „izolálódás” nem egy meghatározott életkori csoportra jellemző, ugyanis a két csoport átlagéletkora közötti eltérés elhanyagolható mértékű. Ugyanígy nem jellemző a nem csoporttagokra, hogy egészségi állapotuk akadályozná őket a közösségi részvételben, szinte nincs különbség ugyanis a kevésbé súlyos vagy súlyos egészségügyi problémákkal küszködők megoszlása között a formalizált közösségen kívüliek és a közösségi tagok csoportjában. Az egy főre eső jövedelem szerinti különbség közösségi tagok és nem tagok között csekély, nem szignifikáns,⁶⁸ érdemes azonban a jövedelem esetében felfigyelni a közösségi tagok körében tapasztalható magas szórásra.

	Egy főre jutó háztartási jövedelem átlaga (Ft)	Szórás (Ft)	N
Nem tartozik közösségbe	72349,87	53377,43	644
Tartozik legalább egy közösségbe	78272,47	64722,09	254
Összesen	74024,21	56840,00	897

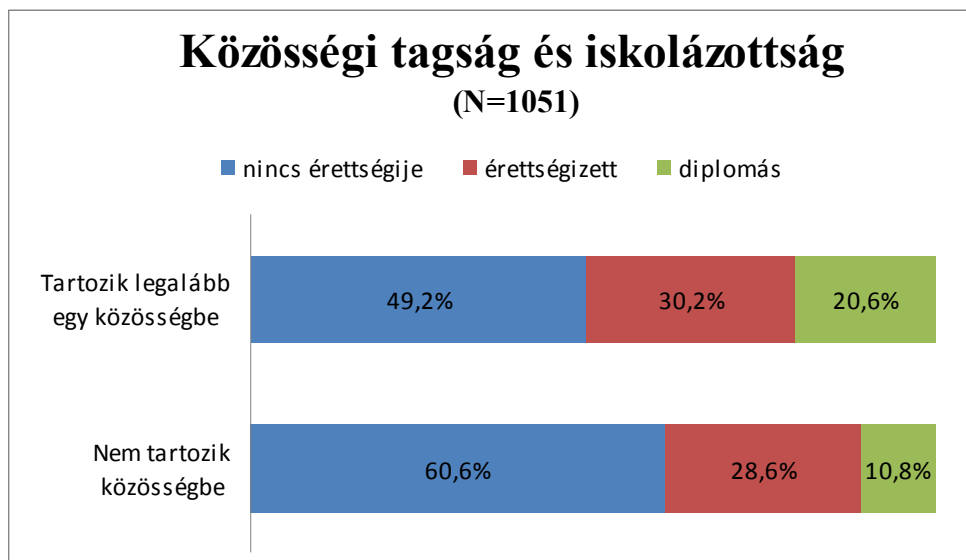
11. táblázat: Községi tagság és jövedelem

A formalizált közösségen kívüliek egy főre számított jövedelmének átlaga némileg elmarad a közösséghez tartozókéttól, a különbség azonban csekély. Láthatjuk ugyanakkor, hogy a szórás több mint 10.000 forinttal magasabb a közösségi tagok körében, ami arra utal, hogy azok jövedelmi helyzete között is nagy eltérések mutatkoznak, akik egy vagy több közösségnek tagjai.

⁶⁷ Az alacsony elemszámok miatt a közösségi tagság tekintetében csupán arra vállalkozom, hogy megpróbáljam feltárni azok különbségeit, akik tartoznak valamilyen közösséghez, és azokét, akik nem, vagyis formalizált közösségeken kívülinek nevezhetők. Nem áll módomban kitérni a meghatározott módon szerveződő, különböző céllal rendelkező közösséghez tartozók jellemzőire.

⁶⁸ t - értéke: -1,294, p= 0,196

A főbb társadalmi jellemzők közül egyedül az iskolázottság alapján mutatkozik különbség a közösségi tagok és nem tagok között.⁶⁹ E tényező mentén érhető csak tetten a formalizált közösségen kívüliek alacsonyabb társadalmi státusza. A közösségi tagsággal nem rendelkezők valamelyest alacsonyabban iskolázottak, körükben kisebb a diplomások és magasabb az érettségivel nem rendelkezők aránya.

1. ábra. Közösségi tagság és iskolázottság.

Az adatok tehát részben alátámasztják azt a más kutatásokban is tapasztalt tendenciát, hogy a közösségi kötődésekkel nem rendelkezők némileg alacsonyabb társadalmi státuszúak, mint a közösségi életben résztvevők. A közösségi kötelekekkel bírók csoportja sem egységes azonban a társadalmi mutatók tekintetében, így nem lehet egyértelműen kijelenteni, hogy a kedvezőbb életfeltételek között élők vesznek részt nagyobb eséllyel formalizált közösségek életében.

Motivációk

A közösségi tagságra irányuló motivációk megoszlása egészen más képet mutat, mint a tényleges részvétel. Azt látjuk, hogy a válaszadók nagy része tud olyan okot említeni, ami miatt csatlakozna egy szervezethez, egyesülethez.

A válaszadóknak mindössze 27%-a nem nevezett meg egyetlen okot sem, ami miatt részt vennének egy formalizált közösség életében. Az emberek többsége tehát rendelkezik igénnyel, motivációval a közösségi tagságra. A válaszadóknak több mint fele kettőnél több okot is említett, ami miatt csatlakozna egy közösséghez, a többség tehát fontosnak tartja a formális közösségek létét, és hajlandó lenne részt venni bennük meghatározott okok miatt. A későbbiekben ezen motivációknak a tartalmát is megvizsgálom, először azonban vegyük szemügyre azokat, akik motiválatlanok, vagyis nincs olyan ok, érték, ami egy formalizált közösségbe való belépésre ösztönözné őket.

⁶⁹ Pearson-féle $\chi^2 = 20,296$, $p=0,000$

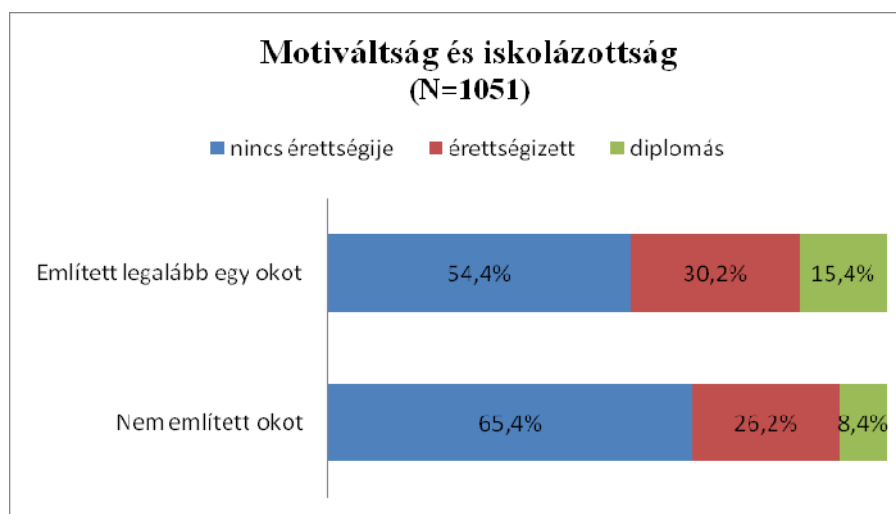
A motiválatlanok jellemzői ⁷⁰

A férfiak és a nők között nincs különbség a motiváltság terén, szinte ugyanakkora arányban fordulnak elő körükben motiváltak és motiválatlanok. Jelentősebb eltérés figyelhető meg azonban az életkor esetében.⁷¹ Úgy tűnik, hogy a motiválatlanok az idősebbek köréből kerülnek ki, átlagéletkoruk ugyanis 50,1 év, míg a motiváltak átlagéletkora 44,9 év.

	Átlagéletkor	Szórás	N
Nem említett okot	50,1	17,6	286
Említett legalább egy okot	44,9	16,8	765
Összesen	46,3	17,2	1051

6. táblázat: Motiváltság és életkor

Iskolázottság tekintetében is szignifikáns a különbség a két csoport között:⁷² a motiválatlanok alacsonyabban iskolázottak, mint a közösségi tagságra motiváltak. Felülreprezentáltak körükben az érettségivel nem rendelkezők, és alacsonyabb köztük az érettségizettek és a diplomások aránya.

2. ábra. Motiváltság és iskolázottság.

Az egy főre jutó háztartási jövedelem átlaga szerint szintén nem mutatkozik különbség a két kategória között, vagyis az anyagi helyzet nincs hatással a motiváltságra.

A legfőbb szocio-demográfiai jellemzők alapján történő összevetésből tehát az derült ki, hogy inkább az alacsonyabban iskolázott, idősebb emberek azok, akik nem tudnak egy olyan tényezőt sem említeni, ami motiválná őket a formális közösségi tagságra. A tanultabbaknak talán szélesebb a látókörük, kiterjedtebbek az igényeik,

⁷⁰ Ugyanúgy, mint a közösségi tagság esetében, szintén két csoport legfontosabb jellemzőit vetem össze: azokat, akik egy okot sem említettek, ami miatt csatlakoznának egy formális közösséghez, valamint azokat, akik legalább egy ösztönzőt megneveztek.

⁷¹ t-értéke: 4,377, p=0,000

⁷² Pearson-féle Chi² =13,145, p=0,001

immateriális szükségleteik, ami jobban motiválja őket a közösségi részvételre, az idősebb korosztály motivátlanságát pedig a fiatalos lendület, az új kapcsolatokra való nyitottság hiánya okozhatja.

A motivációk típusai

Láttuk tehát, hogy az emberek többsége rendelkezik motivációval a közösségi tagságra. Tekintsük most át, hogy mik jelentik a motivációk fő forrását.

	Igen (%)	N
Természet, állatvilág értékeinek megóvása	40,6	1022
Szegények és hátrányos helyzetűek segítése	39,4	1004
Szabadidő hasznos eltöltése	32,7	1026
Lakóhelynek, közvetlen lakókörnyezetnek segíteni	30,9	1023
Szórakozás, örömforrás	30,8	1022
Kötelességérzet, erkölcsi kötelesség	24,5	1023
Emberekkel találkozni, emberek között lenni	23,6	1025
Önmegvalósítás	19,5	1022
Hazaszeretetből	18,3	1018
Anyagi előnyök megszerzése céljából	15,6	1021
Vallásos hitből	13,2	1026
Társadalmi vagy politikai változást elősegíteni	8,3	1018
Társadalmi elismertség	6,0	1023
Környezet elvárása, pozíció miatt	5,9	1022
Egyéb	1,5	960

7. táblázat. Melyek azok az okok, amelyek miatt csatlakozott, illetve ha hívná valaki, csatlakozna valamely szervezethez, egyesülethez, közösséghez?

A legfőbb motivációt az olyan hagyományos és kollektivistikus értékek jelentik, mint a természet megóvása és a hátrányos helyzetűek segítése. Ezek után felváltva következnek individualisztikus és kollektivistikus motivációk. Legkevésbé azok az egyénhez kötődő tényezők jelentenek ösztönzést a formális közösségi tagságra, melyek számításból fakadnak, mint a társadalmi elismertség és a környezet elvárása. Ezeknél a válaszoknál azonban nem szabad elfeledkeznünk az attitűd kérdéseket esetében gyakran felmerülő problémáról, mégpedig a válaszadók „megfelelési kényszeréről”, hiszen válaszaikban visszatükröződhet az, hogy szerintük mi a társadalmilag elfogadott érték, mi az a válasz, amit a kérdezőbiztos, a kutató „elvár”.

Érdekes, hogy a vallásos hit mint motiváció csak a rangsor vége felé szerepel, míg korábban láttuk, hogy a közösséghez kötődők közül legtöbben vallási közösséghez tartoznak. Vallási közösség tagjai átlagosan 2,3 okot említettek a csatlakozásra, ezek között kiemelkedik a vallásos hit mint motiváció (76%-uk választotta), a szegények és hátrányos helyzetűek megsegítése (56%), valamint a kötelességérzet, erkölcsi kötelesség (46%).

A motiváltság és a tényleges részvétel ellentmondásai

A közösségi részvétel és a motivációk megoszlásának, tényezőinek vizsgálatánál már feltűntek bizonyos különbségek. Ha e két dimenziót összevetjük egymással, érdekes összefüggésekre és ellentmondásokra bukkanhatunk.

		Nem tartozik közösségbe	Tartozik legalább egy közösségbe	Összesen
Nem említett okot	N	264	22	286
	%	92,3%	7,7%	100,0%
Említett legalább egy okot	N	486	278	764
	%	63,6%	36,4%	100,0%
Összesen	N	750	300	1050
	%	71,4%	28,6%	100,0%

8. táblázat: Motivációk és a tényleges tagság

A változók összevetéséből két koherens és két inkoherens, ellentmondásos összefüggést találunk. Következetesenek nevezhető az az összefüggés, ha valaki nem említett okot a csatlakozásra és nem is tartozik közösségbe, illetve ha említett legalább egy okot és tagja is egy közösségnek. Ellentmondásos azonban a fennmaradó két kategória: ha valaki nem említett okot, de tartozik közösségbe (ennek aránya azonban nem nagymértékű), illetve ha valaki említett legalább egy okot, mégsem tagja formalizált közösségnek. Ez utóbbi kategóriában találjuk azon válaszadók majdnem kétharmadát, akik motiváltak a tagságra, ők a teljes mintának is számottevő részét, 46,3 %-át teszik ki. Érdekes tehát átgondolnunk, hogy vajon mi állhat a motivációk és a tényleges csatlakozás között. Miért nem válnak közösség, szervezet tagjává azok, akik igényt tartanak a közösségi részvételre, motiváltak a tagságra?

Csoportok	Százalék (%)	N
Nem motivált és nem tag	25,1	264
Nem motivált, de tag	2,1	22
Motivált, de nem tag	46,3	486
Motivált és tag	26,5	278
Összesen	100	1050

9. táblázat. Motiváltság és közösségi tagság alapján képzett csoportok

A feltett kérdések megválaszolásához főként a két alábbi csoport – a „motivált és tag”, valamint a „motivált, de nem tag” – összehasonlítására van szükség, hiszen itt kell tetten érni egy olyan tényezőt, amely a motiváltság és a csatlakozás között áll. Meghúzódhatnak-e bizonyos szocio-demográfiai tényezők a motiváltság és a tagság ellentmondása mögött? Az elemzés azt mutatja, hogy sem a nem, sem az átlagéletkor, sem az egy főre jutó jövedelem terén nem rajzolódik ki számottevő különbség a csoportok között.⁷³ Egy társadalmi tényező azonban befolyással lehet a formális közösséghez való csatlakozásra, mégpedig az iskolázottság. Azok, akik motiváltak, de nem tagjai közösségnek, alacsonyabban iskolázottak, mint akik rendelkeznek motivációkkal és közösségi kötődéssel. *Az iskolázottság tehát hatással van arra, hogy valaki ne csak fontosnak tartsa a közösségi létet, hanem ténylegesen részt is vegyen benne.* A magasabb iskolázottság nem csupán az ismeretek, a tudás kiszélesítését eredményezi, hanem a kapcsolatok, a társadalmi tőke bővüléséhez is hozzájárul, így megkönnyítheti a formalizált közösségekhez való hozzáférést, csatlakozást.

⁷³ A „nem motivált, de tag” csoport jellemzői az alacsony elemszám miatt (N=22) nem értelmezhetőek.

	Nincs érettségije	Érettségizett	Diplomás	Összesen
Nem motivált és nem tag	65,5%	26,5%	8,0%	100,0%
Nem motivált, de tag	63,6%	22,7%	13,6%	100,0%
Motivált, de nem tag	57,9%	29,8%	12,3%	100,0%
Motivált és tag	48,0%	30,8%	21,1%	100,0%

120. táblázat. Motiváltság és közösségi tagság alapján képzett csoportok iskolázottsága

A motiváltság és a tagság ellentmondása összefüggésben állhat továbbá a motivációk tartalmával. A „motivált, de nem tag” valamint a „motivált és tag” csoportok ösztönzőinek összevetése választ adhat arra, hogy mely okok, értékek ösztönzik inkább a közösségi részvételt. Milyen típusú motivációkkal rendelkeznek azok, akik nem tagjai formalizált közösségeknek? Tapasztalható-e különbség a motivációik sorrendjében azokhoz képest, akik tartoznak bizonyos formalizált közösségekhez?

	Választotta (%)
1. Természet, állatvilág értékeinek megóvása	56,1
2. Szegények és hátrányos helyzetűek segítése	54,0
3. Szabadidő hasznos eltöltése	42,7
4. Szórakozás, örömforrás	39,8
5. Lakóhelynek, közvetlen lakókörnyezetnek segíteni	37,8
6. Kötelességérzet, erkölcsi kötelesség	29,7
7. Emberekkel találkozni, emberek között lenni	29,0
8. Önmegvalósítás	25,1
9. Anyagi előnyök megszerzése céljából	21,9
10. Hazaszeretetből	21,0
11. Társadalmi vagy politikai változást elősegíteni	10,1
12. Vallásos hitből	9,8
13. Környezet elvárása, pozíció miatt	6,8
14. Társadalmi elismertség	5,9
15. Egyéb	1,3

131. táblázat. Motivációk sorrendje a nem közösségi tagok körében (N=486)

	Választotta (%)
1. Szegények és hátrányos helyzetűek segítése	57,2
2. Természet, állatvilág értékeinek megóvása	56,8
3. Lakóhelynek, közvetlen lakókörnyezetnek segíteni	51,5
4. Szabadidő hasznos eltöltése	50,1
5. Szórakozás, örömforrás	48,0
6. Kötelességérzet, erkölcsi kötelesség	41,8
7. Emberekkel találkozni, emberek között lenni	39,1
8. Hazaszeretetből	33,2
9. Vallásos hitből	32,7
10. Önmegvalósítás	30,4
11. Anyagi előnyök megszerzése céljából	21,4
12. Társadalmi vagy politikai változást elősegíteni	14,0
13. Társadalmi elismertség	12,5
14. Környezet elvárása, pozíció miatt	10,7
15. Egyéb	3,4

142. táblázat. Motivációk sorrendje a közösségi tagok körében (N=278)

A motivációk sorrendje között – a közösségi tagok és nem tagok körében – mutatkozik némi eltérés. *Mindkét csoportban olyan kollektivistikus értékek jelentik az elsődleges motivációkat, mint a természet védelme és a szegények megsegítése.* A kollektivistikus jellegű motivációk közül a lakóhely, lakókörnyezet segítése erős ösztönzőt jelent, hiszen a közösségi tagok körében a harmadik helyre lépett elő a motivációk sorrendjében. *Az individualisztikus jellegű ösztönzők közül mindkét csoportban azok szerepelnek a rangsor előkelőbb helyein, melyek egyéni szükségleteket, igényeket elégítenek ki.* Azok az individualisztikusnak tekintett motivációk, melyek presztízsvágyból fakadnak, kevésbé jelentik egy közösséghez csatlakozás mozgatórugóját. A két minta motivációinak sorrendje között feltűnő *a tradicionális értékekhez kötődő ösztönzők* – mint a hazaszeretet és a vallásos hit – elmozdulása, ezeket *a valamilyen formalizált közösséghez tartozók közül többen említették, vagyis jobban ösztönzik a közösségi részvételt.*

Következtetések és további kutatási irányok

A közösségi tagság és a motivációk külön-külön, majd pedig együttes vizsgálatából az alábbi következtetéseket lehet levonni: nagyon kevesen vesznek részt valamilyen meghatározott célú vagy szerveződési elvű közösség, klub, azaz formalizált közösség életében. Azok közül, akik tartoznak valamilyen formalizált közösségbe, legtöbben vallási csoport vagy sportklub életében vesznek részt, az érdekvédelmi szervezetekben való tagság a legalacsonyabb mértékű. Akik nem tartoznak egy közösségbe sem, azok inkább az alacsonyabb státuszúak köréből kerülnek ki, bár ez a tendencia csak az iskolázottság terén mutatkozik meg.

A motivációk vizsgálatánál más képet kaptunk, hiszen a válaszadók háromnegyede tudott olyan motiváló okot mondani, ami miatt csatlakozna egy közösséghez. Ezen motivációk között első helyen az olyan kollektivistikus tényezők állnak, mint a természet, az állatvilág megóvása és a szegények megsegítése. A motiválatlanság az alacsonyabban iskolázott, idősebb emberekre jellemző.

A két változó összevetése érdekes összefüggést mutatott, hiszen találtunk egy olyan csoportot, melybe tartozók tudtak említeni legalább egy motivációt a csatlakozásra, mégsem tagjai formalizált közösségeknek. Az ő motivációinak összevetése a közösségi tagok motivációival arra enged következtetni, hogy *vannak olyan tényezők, melyek jobban ösztönzik a közösségi részvételt. Legfőképp a kollektivistikus jellegű motivációk indítják az embereket arra, hogy csatlakozzanak egy formalizált közösséghez, kivétel ez alól a társadalmi vagy politikai változás elősegítésén alapuló motiváció.* *Az individualisztikus motivációk közül inkább azok ösztönzik a közösségi tagságot, melyek belső egyéni szükségletekhez, nem pedig presztízsvágyhoz kötődnek.* Erős ösztönzőt jelentenek továbbá a formalizált közösségi részvételre a tradicionális értékek.

Az iskolázottsággal való összefüggés és az ebből felállított hipotézis, miszerint valójában a társadalmi tőke mértéke húzódik meg a motiváltság és a tagság ellentmondása mögött e tekintetben, egy további kutatás témáját képezheti. Érdemes lenne megvizsgálni azt is, hogy milyen egyéb tényezők, például személyiség-jellemzők húzódnak meg amögött, hogy egyesek a motiváltságuk ellenére nem csatlakoznak formalizált közösségekhez.

Felhasznált irodalom

- Füstös L. – Szakolczai Á. (1994) Értékek változásai Magyarországon 1978–1993. Kontinuitás és diszkontinuitás a kelet-közép-európai átmenetben. In *Szociológiai Szemle* 1994/1. 57–90.
- Hankiss E. (2004) *Társadalmi csapdák és diagnózisok*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Nárai M. (2004) A civil szervezetek szerepe és jelentősége az egyének, közösségek, illetve a társadalom számára. In *Educatio*. 4. szám, 616–634.
- Putnam, R. (2006) Egyedül tekézni: Amerika csökkenő társadalmi tőkéje. In Lengyel Gy.– Szántó Z. (szerk.) *Gazdaságsszociológia. Szöveggyűjtemény*. Budapest, Aula Kiadó.
- Utasi Á. (2002) *A bizalom hálójá. Mikrotársadalmi kapcsolatok és szolidaritás*. Budapest, Új Mandátum Kiadó.
- Utasi Á. (2008) *Éltető kapcsolatok*. Budapest. Új Mandátum Kiadó.
- Utasi Á. (2009) A közösségi kapcsolatok és a közélet. In Feleky Gábor (szerk.) *Közösségi relációk: Elméletek, narratívák, hipotézisek*. Szeged, Belvedere Meridionale Kiadó.
- Weber, M. (1987) *Gazdaság és társadalom*. Budapest, Gondolat Kiadó.